Universitaire Bibliotheken Leiden

JAARVERSLAG 2016 / 2017

Universiteit Leiden
Universitaire Bibliotheken Leiden

Woord vooraf

Zowel 2016 als 2017 waren zeer bijzondere jaren voor de Universitaire Bibliotheken Leiden (UBL). Uiteraard staat bij alle betrokkenen de feestelijke opening van de Asian Library door Koningin Máxima op 14 september 2017 in het geheugen gegrift. Alsook de Tour of Asia die middag met meer dan 1.200 genodigden die deelnamen aan lezingen, debatten en workshops en die tentoonstellingen bezochten.

Eigenlijk was het voor iedereen met interesse voor Azië een heel jaar feest: tijdens het Leiden Asia Year werden meer dan 250 evenementen georganiseerd door de universiteit en de vele culturele partners in Leiden en Den Haag. Maar aan dit feest ging uiteraard heel veel werk vooraf. De bouw van de Asian Library bovenop de Universiteitsbibliotheek,

het nieuwe boekendepot in het Van Steenis dat in 2016 in gebruik werd genomen en de verhuizingen van vele tientallen kilometers boeken en tijdschriften hebben een grote impact gehad. De enorme en positieve interesse voor de Asian Library en haar collecties die hierop volgde was een zeer welkome klop op de schouders van onze UBL-medewerkers.

Maar dit waren niet de enige twee bouwprojecten: ook in Den Haag opende de UBL een nieuwe bibliotheekvestiging in het Wijnhaven gebouw. En tegelijkertijd pakte de UBL ook grote digitale bouwprojecten op. De overname van het beheer van de erfgoedcollecties van de bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en van de collecties van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) brachten niet alleen veel unieke collecties naar de UBL maar ook uitzonderlijke digitale verzamelingen. Deze waren echter wel in acht verschillende beeldbanken opgeslagen. De UBL vernieuwde daarom haar complete digitale infrastructuur en begon aan de “ingest” van miljoenen digitale objecten in een nieuw state-of-the-art repository dat gewoon ‘digital collections’ heet en dat iedereen kan raadplegen.
2016 was ook het jaar waarop de UBL haar expertise op het vlak van open access, datamanagement, text- & datamining en virtuele onderzoeksomgevingen bundelde in een nieuw Centre for Digital Scholarship waarmee we Leidse onderzoekers en de universiteit praktisch en beleidsmatig ondersteunen.

Nieuwe en spannende ontwikkelingen brengen niet alleen veel werk en vereisen veel aandacht, maar leveren ook veel op: nieuwe collecties op belangrijke onderzoeksgebieden werden geschonken of geworven, de UBL zette haar digitaliseringswerkzaamheden grootschalig voort, onder meer met een belangrijk Google Books project, nieuwe fellowships voor ons Scaliger Instituut werden financieel ondersteund, fondsenwerving kreeg belangrijke impulsen en resultaten, en de Panji-manuscripten werden erkend door UNESCO als werelderfgoed. Vele internationale contacten konden worden gelegd dankzij het uitzonderlijk hoog aantal delegaties dat op bezoek kwam bij de UBL. Hierdoor is een zeer vruchtbare bodem ontstaan voor internationale projecten die de UBL ambieert.

Dankzij de VSNU-onderhandelingen met de grote commerciële uitgevers werden ook belangrijke stappen gezet om onze onderzoekers de mogelijkheid te geven hun publicaties in open access te publiceren.
Ik wil vooral alle UBL-medewerkers van harte bedanken voor het ongelofelijke werk dat zij hebben verricht. Ook het College van Bestuur verdient een dankwoord voor het vertrouwen en de steun die hij de UBL geeft. Dank ook aan alle schenkers, fondsengevers en de Vrienden van de UBL voor hun steun aan deze prachtige bibliotheek.

Kurt De Belder
Bibliothecaris van de Universiteit
Directeur Universitaire Bibliotheken Leiden

Inhoudsopgave

1 Centre for Digital Scholarship

3 Open access en datamanagement

5 2017: Leiden Asia Year

7 Asian Library

9 Dienstverlening

11 Bijzondere collecties

13 UNESCO Werelderfgoed

15 Digitalisering

17 Crowdsourcing

19 Bezoek

21 Schenkingen en aankopen

24 Financiële gegevens 2016 en 2017

25 Nog even wat belangrijke cijfers op een rij

Centre for Digital Scholarship

De manier waarop wetenschappers onderzoek doen, verandert door digitalisering. Dat geldt niet alleen voor de manier waarop zij hun informatie zoeken en vinden, maar ook voor de manier waarop zij met die gevonden data omgaan (denk aan de inzet van big data), het publicatieproces en de toegankelijkheid van onderzoeksresultaten. Deze ontwikkeling noemen we digital scholarship. Het Centre for Digital Scholarship (CDS) is er om Leidse onderzoekers te ondersteunen in dit digitale proces, voor, tijdens en na hun onderzoek.

Het CDS is in 2016 opgericht als onderdeel van de UBL en kun je zien als een loket waar onderzoekers terechtkunnen met vragen over datamanagement, open access, tekst- & datamining, auteursrecht en digitale samenwerkingsomgevingen. Onze *digital scholarship librarians* geven workshops, trainingen en ondersteunen op heel praktische wijze onderzoekers en beantwoorden vele vragen. Het CDS fungeert ook als een ontmoetingsplek – fysiek en online – waar onderzoekers kennis over *digital scholarship* uitwisselen. Zo kunnen geïnteresseerden zich in het onderwerp verdiepen op digitalscholarshipleiden.nl, een blog met actuele bijdragen over het brede thema van digitaal onderzoek.

UNIVERSITEITSBREDE ONTWIKKELINGEN

Daarnaast draagt het CDS bij aan universiteitsbrede ontwikkelingen. Zo werkt het aan de implementatie van beleid op het gebied van Open Science, in samenwerking met faculteiten, expertisecentra en het bestuursbureau van de Universiteit.
Verder heeft het CDS er de afgelopen jaren voor geijverd dat onderzoekers hun datamanagementplannen archiveren met gebruik van het programma Converis. Die datamanagementplannen zijn belangrijk. Alle onderzoekers aan Universiteit Leiden moeten vooraf vastleggen hoe ze met data omgaan. Dit met het oog op de integriteit, betrouwbaarheid en reproduceerbaarheid van hun onderzoek.
Tot slot spant het CDS zich in om de bredere toepassing van ORCID te stimuleren. ORCID staat voor Open Researcher and Contributor ID, een unieke 16-cijferige code waarmee alle wetenschappers in de wereld te koppelen zijn aan publicaties of ander wetenschappelijk werk.

Open access en datamanagement

Open access is een brede internationale beweging die streeft naar open online toegang tot wetenschappelijke informatie, zoals publicaties en data. Nederland loopt internationaal voorop op het gebied van open access publiceren. In 2020 moeten alle peer reviewed publicaties van Leidse wetenschappers open access gepubliceerd worden.

De reden waarom dit gebeurt is legitiem: open access publicaties zijn beter vindbaar, worden meestal vaker geciteerd en hebben een groter bereik. Open access komt niet alleen de wetenschap ten goede, maar ook de maatschappij en de economie. Het zorgt voor een samenleving waarin ook de huisarts, de startende ondernemer en de leraar voor de klas kunnen profiteren van de nieuwste wetenschappelijke inzichten.

BIG DEAL

Onderzoekers en auteurs van de Universiteit Leiden kunnen profiteren van de vele overeenkomsten die met uitgevers zijn gesloten voor 8000 wetenschappelijke tijdschriften van hoge kwaliteit. Dit zijn zogeheten 'big deal'-overeenkomsten waarvoor de Vereniging van Universiteiten (VSNU), ondersteund door de directeuren van universiteitsbibliotheken verenigd in UKB, met uitgevers onderhandelen. In de tijdschriften die onder de big deal-overeenkomsten vallen, kan een *corresponding author* artikelen via open access publiceren, meestal zonder bijkomende kosten.

UITGEVERIJEN

Met de volgende uitgeverijen zijn in de voorbije periode overeenkomsten gemaakt: American Chemical Society, Brill, Cambridge University Press, De Gruyter, Elsevier, Karger, Lippincott Williams & Wilkins (LWW), Sage, Springer, Taylor & Francis en Wiley.

GEESTESWETENSCHAPPEN

Daarbij heeft de UBL zich in 2016 aangesloten bij de Open Library of Humanities (OLH). De OLH is een jong en groeiend platform voor online tijdschriften dat zich volledig richt op peer reviewed open access publicaties in de humaniora. OLH wordt gefinancierd door een consortium van universiteitsbibliotheken.

KNOWLEDGE UNLATCHED

Een ander initiatief om open access te bevorderen is Knowledge Unlatched, een wereldwijd bibliotheekconsortium dat de publicatie van open access boeken in de geestes- en sociale wetenschappen van vooraanstaande wetenschappelijke uitgevers financiert.

HOE WERKT DAT?

Onderzoekers die willen publiceren en meer informatie willen over hoe en waar dat via open access kan, kunnen terecht op de website van de UBL. Daar vind je een up-to-date overzicht van alle deals en de tijdschriften die onder deze overeenkomsten vallen.
Zelf dragen we als UBL ook een steentje bij aan de verdere ontwikkeling van open access door ons materiaal online te tonen. Zo hebben wij in 2016 duizenden historische beelden geschonken aan Wikipedia en Wikimedia. Het gaat om historische foto's en prenten met afbeeldingen uit Nederlands-Indië, Japen, China, Singapore en Suriname.

2017: Leiden Asia Year

Een prachtig hoogtepunt van 2017 was de opening van de Asian Library door koningin Máxima. Het Leiden Asia Year dat naar aanleiding van de opening van bibliotheek werd georganiseerd, was voor de universiteit een buitengewone kans om de enorme expertise die in Leiden aanwezig is over Azië voor een breed publiek zichtbaar te maken. In totaal waren er meer dan 250 bijzondere evenementen, exposities en activiteiten in dit uitzonderlijke jaar. Niet alleen in en rond de UBL, maar ook op faculteiten, in musea en bij andere partners in Leiden en soms ook Den Haag.

Met het Leiden Asia Year onderstreepte Leiden nogmaals dat dit dé plek is voor onderzoek, onderwijs, collecties en expertise over Azië. Naast Universiteit Leiden droegen ook de gemeente en culturele partners bij aan het Leiden Asia Year. De UBL speelde vanzelfsprekend een centrale rol, juist vanwege de opening van de Asian Library in september. Hierover lees je alles in het volgende hoofdstuk van dit jaarverslag. Daar blikken we terug op enkele van de andere hoogtepunten uit het Aziëjaar waar UBL bij betrokken was.

Zo trok Universiteit Leiden historicus Peter Frankopan aan als Visiting Scaliger professor. Deze leerstoel is ondergebracht bij het Scaliger Instituut van de UBL. Frankopan is een autoriteit op het gebied van de geschiedenis van het Middellandse Zeegebied, Rusland, het Midden-Oosten, Perzië, Centraal-Azië en daarbuiten, en van de betrekkingen tussen het christendom en de islam. Op 14 september sprak dr. Frankopan de keynote speech *Asia and the making of the Modern World* uit in de Leidse Pieterskerk ter gelegenheid van de opening van de Asian Library.

En wat gebeurde er nog meer?

Een ander hoogtepunt waren de drie tentoonstellingen in de tentoonstellingsruimte van UBL. *A Buddha in the Backyard: Asia as a Source of Inspiration* (26 januari t/m 9 mei 2017) toonde hoe wij ons omringen met elementen uit Aziatische culturen. *Sanskrit- Across Asia and Beyond* (18 mei t/m 5 september 2017) toonde handschriften, drukken en objecten van de twaalfde eeuw tot de twintigste eeuw, aangevuld met enkele objecten uit het Nationaal Museum van Wereldculturen. Tot slot was er van 15 september 2017 t/m 14 januari 2018 de tentoonstelling *Urban Jungle*: *Megacities in Asia*. Foto's van enkele miljoenensteden in Azië van topfotograaf Martin Roemers werden gecombineerd met oude foto's van diezelfde steden en met oogstrelende fotoboeken.

Ook in Azië!

Niet alleen in Leiden waren tijdens het Leiden Asia Year vele grote en kleinere evenementen te bezoeken. Ook in Azië zelf gebeurden mooie dingen waar de UBL bij betrokken was. Het vermelden waard is de fototentoonstelling *Jejak Langkah seorang Raden Ajeng: Reflections on RA Kartini* in het Erasmus Huis in Jakarta. Kartini is het boegbeeld van de emancipatie van de vrouw in Indonesië. De tentoongestelde foto's zijn na afloop samen met andere foto's door de UBL aan het onlangs gerenoveerde Kartini Museum in Jepara gedoneerd.

De tentoonstelling *Highlights of the Asian Library* verhuisde, nadat deze in de UBL te bezoeken was, naar het Erasmus Huis in Jakarta en in 2018 ook naar de Nationale Bibliotheek Indonesië. In de National Library Singapore was de tentoonstelling *Tales of the Malay World* te zien met manuscripten van UBL. Op deze manier spreidde de UBL haar vleugels uit en werden verspreid over de wereld her en der kleine en grote beetjes van het Leidse Aziëjaar gevierd.

Ontdekkingsreis

Voor wie er geen genoeg van kon en kan krijgen, is er het boek *Voyage of Discovery: Exploring the Collections of the Asian Library at Leiden University.* Dit prachtig vormgegeven en rijk geïllustreerde boek verscheen rond de opening van de Asian Library. Het bevat meer dan twintig essays van academici, conservatoren en schrijvers over hun ervaringen met de Leidse collecties. Daarnaast worden 25 hoogtepunten uit de Asian Library getoond, waaronder manuscripten en zeldzame kaarten. Een wondere wereld, een echte ontdekkingsreis door de Asian Library.

Asian Library

Op 14 september 2017 was het zover: die dag ontving koningin Máxima uit handen van rector magnificus Carel Stolker het boek Voyage of Discovery: Exploring the Collections of the Asian Library at Leiden University en daarmee was de officiële opening van de Asian Library een feit. De meer dan 1.200 genodigden die aanwezig waren in de Pieterskerk kregen daarna een Tour of Asia aangeboden waarbij zij in verschillende gebouwen van de universiteit een keuze konden maken uit de vele lezingen, debatten, workshops en tentoonstellingen.

Aan dat heuglijke moment is veel voorafgegaan. Het begon met een wens, een plan: dat van een internationaal toonaangevend expertisecentrum, waarin de UBL alle collecties over Azië onder één dak zou brengen en toegankelijk maken voor studenten, onderzoekers en belangstellenden. Naast collecties boeken en tijdschriften zouden er faciliteiten als studieplekken, samenwerkingsruimten en een cinema moeten komen.

Daarna werd de plek gevonden: boven op het dak van de al bestaande UB aan de Witte Singel kon een verdieping worden bijgebouwd. Langzaam maar zeker werd deze droom concreter. Totdat architecten Katja Hogenboom en Jasper Felsch, die tekenden voor het ontwerp, in mei 2016 het startsein voor de bouw konden geven. Die bouw was op zich al spectaculair, met een letterlijk 'hoogtepunt' in het hartje van de zomer, toen er met kunst- en vliegwerk op het dak werd gesloopt, gezaagd, gebouwd en geconstrueerd.

Vanaf maart 2017 kunnen bezoekers gebruikmaken van de Asian Library. Die bezoekers weten hun weg naar de bibliotheek, waar zelfs een Asian Garden met planten is, direct te vinden. En met recht.
De Azië-collecties in de Asian Library genieten internationale faam. De Indonesië-collectie, die ook de collecties van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) omvat, is de grootste wereldwijd.

De Asian Library beheert ook een van de belangrijkste China-collecties in de westerse wereld. De Japan-collectie bestaat uit een unieke verzameling van materialen die naar Nederland zijn gebracht door onder anderen Von Siebold (1796-1866). Ook bevat de bibliotheek een grote hoeveelheid materiaal over (Noord-)Korea. Dit mede dankzij het lidmaatschap van de Literature Translation Institute of Korea Library, waar de UBL in juni 2016 officieel bij aansloot. Dan is er nog de nieuwe bruikleenovereenkomst met de Vereniging Vrienden van het Instituut Kern over de zogeheten Kerncollectie. Deze collectie, die Zuid-Azië en de Himalaya betreft, is een van de grootste collecties over deze regio in Europa.

De collecties van de Asian Library herbergen samen talloze zeldzame en kostbare manuscripten, boeken, kaarten, foto's, prenten en meer.

Dienstverlening

De UBL is zoveel meer dan een plek met boeken en documenten. Want niet alleen stellen we er onze collecties beschikbaar voor studenten en onderzoekers, ook ondersteunen we onze bezoekers zo goed mogelijk in hun onderzoeksactiviteiten. Een dankbare en veelomvattende taak.

NIEUWE BIBLIOTHEKEN EN COLLECTIES

Op 2 januari 2017 opende de UBL een vestiging in Den Haag in het nieuwe Wijnhaven gebouw van Universiteit Leiden. Deze bibliotheek beschikt over 153 studieplekken voor studenten, waarvan 40 studieplekken met pc. Daarnaast zijn er vier samenwerkruimtes en worden aangevraagde boeken via lockers aangeleverd. Een busje pendelt dagelijks tussen alle UBL-vestigingen in Leiden en in Den Haag.

Feestelijk was ook de overname van het beheer van de collecties van het Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten (NINO) op 19 december 2017. Ook de NINO-bibliotheekmedewerkers werden opgenomen in de UBL-organisatie. De NINO-collectie zal deel uitmaken van de nog te bouwen Middle Eastern Library.

En dan kwam eind 2017 de collectie van de bibliotheek van het African Studies Centre Leiden (ASCL) beschikbaar via de catalogus van de UBL. De collecties van het ASCL en de UBL zijn nu voor gebruikers beschikbaar via één gezamenlijke catalogus. Om een beeld te geven: de ASCL-collectie bestaat uit circa 91.000 boeken van en over Afrika en meer dan 100.000 artikelbeschrijvingen.

DIGITAAL

Een thema dat de UBL volop bezighoudt is digitalisering. Een project dat inmiddels vorm krijgt, is de archivering van e-mailcorrespondentie van vooraanstaande Leidse wetenschappers. Het opslaan van e-mailberichten? Dat klinkt misschien vreemd, maar is het niet. Immers: een van de taken van de UBL is het beheren van academisch erfgoed. Veel van dit materiaal is tegenwoordig digitaal. Vandaar dat de UBL begonnen is met een pilot voor het verzamelen, duurzaam beheren, en uiteindelijk het beschikbaar stellen van e-mailarchieven.
In hetzelfde genre was er het onderzoek naar gebruikservaringen van e-books. E-books vormen een belangrijk onderdeel van het wetenschappelijke bronnenmateriaal. Twee masterstudenten deden in de zomer van 2017 onderzoek in de Leidse academische gemeenschap naar gebruik, ervaringen en vereisten op het gebied van e-books. Wij gebruikten de resultaten om de dienstverlening rondom het beschikbaar stellen van e-books te verbeteren.

ZOEKEN EN VINDEN

De UBL nam het nieuwe bibliotheeksysteem Alma in gebruik.
Met Alma kan efficiënter bibliotheekmateriaal worden aangeschaft en ingevoerd, waardoor onderzoekers sneller toegang krijgen tot materiaal. Misschien geen heel zichtbare verandering voor onze gebruikers, maar wel een belangrijke, vinden wij.
Dat laatste geldt zeker voor de nieuwe website van de UBL, gelanceerd in december 2016. Techniek, inhoud en vormgeving van de site zijn toen onder handen genomen. De nieuwe website is veel toegankelijker voor bezoekers. Een noodzakelijke stap, vonden wij, gezien de jaarlijks ruim 300.000 unieke bezoekers van de website van de UBL.

TEVREDEN

Veel ontwikkelingen dus die gericht zijn op het toegankelijk houden en maken van onze collecties. Wat levert ons dat nu op?
Uit het tevredenheidsonderzoek van november 2016 bleek dat studenten en medewerkers de UBL waarderen met een 7,5. Een mooi resultaat.
In het algemeen is men tevreden over de dienstverlening van de bibliotheek en de hulpvaardigheid van bibliotheekmedewerkers.
Er bleken ook verbeterpunten, met name het tekort aan werkplekken wordt als knelpunt genoemd. Uiteraard werkt de UBL voortdurend aan het oplossen van dergelijke knelpunten.
Omdat wij de mening van onze gebruikers heel belangrijk vinden, is er naast onze tevredenheidsonderzoeken een Bibliotheekpanel.
In dit panel geven studenten en medewerkers van de Universiteit Leiden hun mening over de diensten en producten van de UBL. Het panel bestaat inmiddels uit een paar honderd deelnemers. Wij stellen de mening van al deze gebruikers erg op prijs en proberen zo goed mogelijk aan hun wensen tegemoet te komen.

Bijzondere collecties

Zoveel bijzondere collecties huisvest de UBL dat voor de gemiddelde bezoeker niet precies duidelijk zal zijn wát er allemaal te vinden is. Terwijl juist deze uitzonderlijke collecties en zeldzame stukken meer bekendheid verdienen. Om dit alles zichtbaarder te maken treedt de UBL actief naar buiten met topstukken en andere pareltjes. Bijvoorbeeld via tentoonstellingen, artikelen en blogs.

Sinds juli 2017 is het Leiden Special Collections Blog in de lucht. Hier schrijven conservatoren, gasten en fellows van het Scaliger Instituut over nieuwe aanwinsten, interessante ontdekkingen, bijzondere stukken, tentoonstellingen en vele andere onderwerpen. De rijke collecties van de Universiteit Leiden vormen de bron van inspiratie voor het blog. Zie leidenspecialcollectionsblog.nl, ook voor een abonnement op de digitale nieuwsbrief.

TENTOONSTELLINGEN

In de jaren 2016 en 2017 waren er in de UBL diverse exposities van bijzondere collecties. Zo was er een tentoonstelling over kunstenaar W.O.J. Nieuwenkamp en de Nieuwe Kunst rond 1900. In het voorjaar en de zomer van 2016 kon het publiek naar de tentoonstelling over het 250-jarig bestaan van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (MNL). En in het najaar van 2016 liet de UBL het keizerlijk Praag in Leiden herleven met de tentoonstelling Praag rond 1600: Kunst en wetenschap aan het hof van Rudolf II.

MENNO TER BRAAK

Ondertussen zit de UBL niet stil in de verwerving van nieuwe collecties. Zo verwierven wij in 2016, met dank aan onder meer de opleiding Geschiedenis én het publiek, de bibliotheek van Nederlands belangrijkste criticus Menno ter Braak. UBL en de opleiding Geschiedenis betaalden al een groot deel van het aankoopbedrag, maar kwamen 19.000 euro te kort. Om aan dit bedrag te komen is de hulp ingeschakeld van het publiek. Particulieren, stichtingen en verenigingen uit Nederland en Vlaanderen hebben aan de oproep gehoor gegeven en door één boek te adopteren de complete aanschaf mogelijk gemaakt. Ter Braaks bibliotheek is nu ter inzage beschikbaar in de Leeszaal Bijzondere Collecties.

Daarnaast is een webtentoonstelling ingericht waarin twintig begunstigers iets vertellen over het door hen geadopteerde werk en over hun motivatie om bij te dragen.

OOSTERSE HANDSCHRIFTEN

In 2016 is de UBL begonnen met het omzetten van de informatie in de vele gedrukte catalogi over haar enorme collectie oosterse handschriften naar beknopte bibliografische records in haar online catalogus. Sinds het beroemde legaat van Josephus Scaliger in 1609 telt de collectie van de UBL inmiddels meer dan 27.000 van die handschriften. De UBL is internationaal vermaard om deze rijke en bijzondere collectie van werken uit het Midden-Oosten en Azië.

SCALIGERHOOGLERAAR

Voornoemde Scaliger was van grote waarde voor de UBL. Niet voor niets is het centrum voor de bestudering en het gebruik van bijzondere collecties naar hem vernoemd, het Scaliger Instituut. Eind 2016 is boekhistoricus dr. Erik Kwakkel benoemd tot Scaligerhoogleraar. Deze hoogleraar is zowel verbonden aan het Scaliger Instituut als aan de Faculteit Geesteswetenschappen. Kwakkel was al als onderzoeker en docent werkzaam bij de Leidse universiteit. Als Scaligerhoogleraar heeft hij als taak om de bijzondere collecties meer ‘naar buiten te brengen’: het gebruik ervan in het onderwijs en als onderwerp van onderzoek te bevorderen. In zijn oratie richtte de boekwetenschapper zich vooral op het smaldeel waar zijn grote liefde naar uitgaat: het middeleeuwse boek.

UNESCO Werelderfgoed

Voor een instelling als de UBL is erkenning door UNESCO een enorme eer. Die erkenning was er ook in 2017: toen werden de Leidse Panji-manuscripten met verhalen over de mythische Javaanse prins Panji opgenomen in het *UNESCO Memory of the World Register.* Panji beroert al eeuwenlang de harten in Zuidoost-Azië.

PRINS EN PRINSES

Panji-verhalen zijn populaire verhalen uit Java met als hoofdfiguur prins Panji. De verhalen gaan altijd over een prins en een prinses, liefde en avontuur. Soms zijn ze enorm ingewikkeld met naamsveranderingen, maskerades, incarnaties en gedaanteverwisselingen. De Panji-verhalen worden uitgebeeld in teksten, theater en wayang. Er zijn tientallen Panji-verhalen bekend in verschillende talen. Ooit zijn ze ontstaan in Oost-Java en later verspreid over een groot gebied van Indonesië tot aan Maleisië, Cambodia en Thailand.

DIGITALISEREN

De handgeschreven Panji-verhalen zijn nu nog alleen te raadplegen in de Leeszaal Bijzondere Collecties van de UBL. Een grote wens van de UBL is om ze te digitaliseren. Zo kunnen ze wereldwijd gratis beschikbaar worden gesteld via open access voor onderzoek en onderwijs. Dit kan vele nieuwe inzichten opleveren over de geschiedenis, literatuur en cultuur van Zuidoost-Azië.

CROWDFUNDING

Om de kostbare en tijdrovende digitalisering financieel mogelijk te maken, is in 2017 een crowdfunding gestart. De digitalisering van de Panji-verhalen is een van de projecten op steunleiden.nl waaraan mensen hun geld konden doneren. Het streefbedrag was 16.300 euro en een groot deel daarvan is opgehaald met dank aan gulle en betrokken donateurs.

MEER UNESCO-NIEUWS

Al in 2011 werd een van onze waardevolle werken, La Galigo, opgenomen op de werelderfgoedlijst 'Memory of the World ' van UNESCO. In 2017 zijn we overgegaan tot het digitaliseren en online beschikbaar maken van La Galigo. Het is 's werelds langste epos en geschreven in de Buginese taal en schrift. Het vertelt het verhaal over de oorsprong van de mensheid volgens Zuid-Sulawesische gebruiken. Het werd in Makassar in circa 1852-1858 opgeschreven door Colliq Pujié (Arung Pancana Toa), koningin-moeder van Tanete, een klein koninkrijk in Zuid-Sulawesi (Indonesië).

KRONIEK VAN DE JAVAOORLOG

Een derde stuk uit de UBL-collectie met UNESCO-status (sinds 2013) is de autobiografie van de Javaanse prins Diponegoro (1785-1855). Hij leidde de opstand gedurende de Javaoorlog en werd daarna verbannen naar Sulawesi. In gevangenschap schreef hij de vermoedelijk eerste autobiografie van de Javaanse Literatuur, de Babad Diponegoro. De Javaanse tekst van 1151 pagina's is eigendom van de Indonesische Nationale Bibliotheek. De Nederlandse omzetting daarvan maakt deel uit van de KITLV-collectie, nu beheerd door de UBL. Beide prijken op de werelderfgoedlijst.

Digitalisering

Voor een onderzoeker is één van de grote voordelen van de ‘moderne tijd’ dat collecties overal ter wereld, van groot tot klein, van algemeen tot superspecialistisch, bereikbaar worden. De UBL brengt al de gedigitaliseerde en ‘born digital’ objecten samen in Digital Collections (digitalcollections.universiteitleiden.nl), een goudmijn voor onderzoekers van over de hele wereld, met binnenkort in totaal 3 miljoen digitale objecten.

VAN ANALOOG NAAR DIGITAAL

Het vullen van de Digital Collections is een voortdurend proces, waarbij de digitalisering van onze bestaande collecties een belangrijk onderdeel is. In het jaar 2017 werden ruim 56.000 boeken uit de bibliotheek van de Universiteit Leiden gedigitaliseerd en online toegankelijk gemaakt. Het gaat om boeken die in Nederland zijn uitgegeven vóór 1876 en waarop geen auteursrecht meer rust. Alle boeken zijn nu reeds wereldwijd gratis beschikbaar via de Catalogus, Google Books en Delpher. De digitalisering en ontsluiting zijn gerealiseerd in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek (KB) en Google.

INNOVATIES

Digitalisering en de mogelijkheden die zij biedt, leiden op hun beurt ook weer tot innovatie en samenwerking. Zo is de UBL een van de 'founding fathers' van het International Image Interoperability Framework (IIIF). Een consortium van 's werelds belangrijkste onderzoeksbibliotheken en musea werkt hierin samen – naast Leiden gaat het om onder andere de universiteiten van Stanford en Harvard, het Paul Getty Museum en het British Museum. Samen hebben zij een nieuwe standaard ontwikkeld voor het digitaal opslaan en delen van beeldmateriaal. Onderzoekers die gebruikmaken van digitale bronnen kunnen hierdoor materiaal van verschillende bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen tegelijk opvragen, bundelen, raadplegen, onderzoeken en van annotaties voorzien. Wetenschappers en erfgoedinstellingen kunnen dankzij IIIF materiaal dat afkomstig is uit verschillende collecties verspreid over de hele fysieke wereld, virtueel bijeenbrengen en zo een zelf samengestelde verzameling digitale plaatjes publiceren. Dit biedt veel mogelijkheden in onderwijs en onderzoek.

PARELTJES

Het voert te ver om alle collecties te benoemen die de UBL in deze periode heeft gedigitaliseerd. Dan toch een paar highlights. Voor het project Nederlandse Caribische Collecties tot en met 1954 zijn in samenwerking met de bibliotheek van de University of Curaçao de 'Nederlandse Caribische' collecties van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en de UBL gedigitaliseerd. Deze collecties zijn samen met de digitale collecties van de bibliotheek van de University of Curaçao online toegankelijk gemaakt voor onderwijs en onderzoek.

Het persoonlijk archief van Christiaan Huygens, een van de topcollecties van de universiteit, is in 2016 beschikbaar gekomen als een online publicatie: Codices Hugeniani Online. Dit geldt ook voor de brievencollecties van Isaac Vossius (1618-1689) en Carolus Clusius (1526-1609), bewaard in de Universiteitsbibliotheek Leiden. De brieven van de filoloog en boekenverzamelaar Isaac Vossius zijn opgenomen in de database Early Modern Letters Online. EMLO komt voort uit het project 'Cultures of Knowledge. Networking the Republic of Letters', dat uitgevoerd wordt aan de universiteit van Oxford. En dankzij een samenwerking tussen het Huygens Instituut, de Clusius Community 2.0 en het Scaliger Instituut zijn alle 1600 bekende brieven van Carolus Clusius, hoogleraar Botanie in Leiden, ontsloten. Bovendien zijn er reeds 1170 brieven digitaal beschikbaar en van 1000 hiervan is er een transcriptie, en het werk gaat voort.

SAMENWERKING OP BASIS VAN DIGITALE COLLECTIES

Koreaspecialist Koen De Ceuster bracht in 2017 in samenwerking met de UBL zo'n 1.200 propaganda posters uit Noord-Korea samen in een database. De posters zijn volgens De Ceuster van onschatbare waarde voor wetenschappers die het gesloten land beter willen bestuderen. Samen met tal van specialisten wereldwijd heeft De Ceuster deze posters wetenschappelijk ontsloten en komen ze binnenkort beschikbaar in Digital Collections.

Crowdsourcing

Soms roept de UBL de hulp in van het publiek. Waarom? Omdat we het niet altijd alleen kunnen. Sommige klussen, vooral als het gaat om de ontsluiting van materiaal, zijn buitengewoon omvangrijk.
Dan helpt het als we er samen met vrijwilligers de schouders onder zetten, ook wel crowdsourcing genoemd. Gelukkig kunnen we rekenen op betrokken enthousiastelingen van over de hele wereld.
Samen maken we collecties beschikbaar voor onderwijs en onderzoek.

MAPS IN THE CROWD

Een mooi en geslaagd voorbeeld van zo'n project waar iedereen aan kan bijdragen is *Maps in the Crowd*. Met hulp van het publiek zijn in 2016 in slechts zeven maanden tijd geografische coördinaten aan bijna 7.000 gedigitaliseerde kaarten van Nederlands-Indië toegevoegd. Dat was een grote klus, waar de UBL zelf de mankracht niet voor heeft. De kaarten zijn afkomstig uit de collecties van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) die door de UBL worden beheerd.

De helpers bleken veelal kaartliefhebbers te zijn die ook 'iets hebben' met Indonesië. Als dank aan hen werd Maps in the Crowd afgesloten met een afsluitende bijeenkomst met lezingen, een tentoonstelling, een paneldiscussie en een prijsuitreiking aan de top-10 van zogeheten georefereerders.

In 2017 volgden zo'n 1.100 kaarten van de Cariben, waarvan het grootste deel afkomstig is uit de nalatenschap van de negentiende-eeuwse verzamelaar Johannes Bodel Nijenhuis (1797-1872). De rest is eveneens afkomstig van het KITLV.

GEOREFEREREN

Maps in the Crowd werkt via een speciale applicatie die het mogelijk maakt om gedigitaliseerde oude kaarten te koppelen – georefereren – aan de moderne topografische kaart in Google Maps. Via de applicatie wordt steeds een scan van een oude kaart geprojecteerd naast een moderne kaartweergave in Google Maps. Hiermee kun je de oude en nieuwe kaart geografisch aan elkaar koppelen. Dit gebeurt door vijf of meer overeenkomstige controlepunten aan te wijzen. De geografische coördinaten worden dan in de UBL systemen verwerkt. Hierdoor is het mogelijk om verschillende historische kaarten met elkaar te verbinden zodat onderzoekers kunnen bekijken hoe een gebied door de eeuwen heen is geëvolueerd. Het geeft ons ook de mogelijkheid om data (zoals bijvoorbeeld censusinformatie) te koppelen aan deze kaarten.

Bezoek

De UBL geniet nationaal en internationaal de belangstelling van vele onderzoekers en ontvangt regelmatig interessante bezoekers uit binnen- en buitenland.

CONGRESSEN

Dat gebeurt bijvoorbeeld tijdens congressen. Zo was er in de UBL eind mei 2016 het 38e jaarlijkse congres van MELCom International, The European Association of Middle East Librarians. De deelnemers kwamen uit Europa, het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Noord-Amerika. Centraal stonden 28 lezingen over oosterse collecties en de moderne ontwikkelingen in de bibliotheekwereld.
In september 2017 was het dan weer de beurt aan de cartografen. 70 deelnemers uit 23 landen kwamen naar de UBL voor het International Symposium on the History of Cartography: Mapping Asia, Cartographic Encounters between East and West.

In april 2016 bracht Zijne Excellentie President Joko Widodo van de Republiek Indonesië een bezoek aan de Universiteit Leiden. Hij kreeg onder meer uitleg over het UBL project *Maps in the Crowd* en bezocht er een tentoonstelling van enkele stukken uit de bijzondere collecties. Daarnaast ontving de UBL vele andere hoogwaardigheidsbeklederswaaronder H.H. Kroonprinses Mangkubumi en H.H. Prinses Bendoro van het Sultanaat Yogyakarta; Dr. Maliki Osman, Minister van Defensie en Buitenlandse Zaken van Singapore; de directeur generaal van het Nationaal Archief van Indonesië; de Sultan van Sintang; de leden van de Chinese People's Political Consultative Conference; Ilze Rūse, Ambassadeur van Letland; Rob Swartbol, Ambassadeur van Nederland in Indonesië; Peter Wilson, Ambassadeur van het Verenigd Koninkrijk; en Venu Rajamony, Ambassadeur van India.

FELLOWS EN GASTONDERZOEKERS

Met steun van uitgeverijen en particuliere stichtingen verwelkomen de UBL en het Scaliger Instituut zo'n 20 tot 25 fellows en gastonderzoekers per jaar die materiaal uit de bijzondere collecties gebruiken voor hun onderzoek. Deze fellowship worden mogelijk gemaakt door Brill, Elsevier, stichting Van de Sande, en de Juynboll Stichting.
In 2017 ontving het Scaliger Instituut een recordaantal aanvragen van binnen- en buitenlandse inzenders voor een fellowship.
Met de focus op het Leiden Asia Year 2017, is in dat jaar ook een aantal nieuwe fellowships gestart: de Isaac Alfred Ailion Fellowship voor de bestudering van de Japanse taal en cultuur en de Drewes Fellowship, die zich richt op het gebied van de islam en Indonesië in godsdienstige zin.

INTERNATIONAAL

In het kader van de internationale contacten is ook het internationale kunstfestival Europalia het vermelden waard. De 2017-editie van dat evenement stond in het teken van Indonesië. Er was onder meer een grote tentoonstelling in BOZAR, het voormalige Paleis voor de Schone Kunsten in Brussel, waarbij een van de zalen was ingericht met elementen uit de Indonesië-collectie van de UBL. Deze objecten waren geselecteerd door Antariksa, *visiting researcher* bij de UBL. Antariksa is onder meer mede-oprichter van het KUNCI Cultural Studies Center in Yogyakarta en heeft bij de UBL gedurende een maand onderzoek gedaan naar Indonesische kunst, cultuur en geschiedenis.

Schenkingen en aankopen

De UBL ondersteunt onderzoek en onderwijs onder meer door haar collecties. Regelmatig kopen we belangrijke stukken aan. Daarbij kunnen we niet zonder de toegestoken hand van derden. We zijn dankbaar voor de vele schenkingen die we ook krijgen en die onze collecties nog completer maken.

AANKOPEN

De UBL heeft in de jaren 2016-2017 geïnvesteerd in heel uiteenlopende collecties. Zo verwierf zij, met steun van de Vereniging Rembrandt, BankGiro Loterij Aankoopfonds en het Mondriaan Fonds, het tot nu toe onbekend dummy-materiaal van de Nederlandse fotograaf Ed van der Elsken (1925-1990). Het betreft schetsversies van het fotoboek Sweet Life uit 1966, die een unieke inkijk geven in het scheppingsproces van het fotoboek. Iets heel anders, maar eveneens waardevol zijn de vier bijzondere medische handschriften die de UBL mede dankzij steun van de Vrienden van de Universitaire Bibliotheken Leiden (UBL), de Pieter van Foreest Stichting en het Van de Sande Fonds heeft kunnen verwerven. Alle vier de handschriften zijn (grotendeels) in het Nederlands geschreven en zijn te dateren tussen 1595 en 1800. Samen bieden ze honderden medische recepten, van verschillende herkomst. De oudste van de vier bevat een verzameling (volks)geneeskundige recepten tegen allerlei verschillende kwalen, niet alleen afkomstig van deskundigen maar ook van zeelieden, soldaten, oude vrouwtjes en handarbeiders. Bovendien probeerde de auteur van het handschrift ze zelf uit.

Een beoogd toekomstig hoogtepunt voor de UBL, dat hier toch alvast wordt genoemd, is het voornemen om samen met Museum De Lakenhal de nalatenschap van Jan Wolkers (1925-2007) aan te kopen. De oude wens van de schrijver en kunstenaar en zijn echtgenote Karina om de collectie in Leiden onder te brengen zou hiermee in vervulling gaan. Door deze aankoop blijft het werk van een van Nederlands belangrijkste en meest veelzijdige kunstenaars van na de Tweede Wereldoorlog behouden en beschikbaar voor expositie, onderwijs en onderzoek. Momenteel wordt gewerkt aan het rondkrijgen van de financiering.

SCHENKINGEN

Niet altijd hoeft er gezocht te worden naar financiering van bijzondere objecten. Zo ontvingen rector magnificus Carel Stolker en bibliothecaris Kurt De Belder begin 2016 uit handen van de heren Jan Kalff, Jochem Helb en Frits Kalff – vertegenwoordigers van de Minerva lustrumcommissie 1955 – een donatie voor de Asian Library. Met de donatie wordt de aanschaf van ongeveer honderd Woodbury glaspositieven en een projector uit circa 1865 mede mogelijk gemaakt. De collectie bestaat voornamelijk uit glaspositieven met afbeeldingen uit Nederlands-Indië.

In diezelfde periode bood decaan Rick Lawson namens de Rechtenfaculteit een convoluut (verzamelschrift) met zeldzame disputaties aan rector magnificus Carel Stolker aan. Het convoluut is een cadeau ter gelegenheid van het 88e lustrum van de Universiteit Leiden.

Zeer tot de verbeelding sprekend zijn de toxicologische verslagen van de laatste slachtoffers van de Leidse gifmengster Goeie Mie, die de UBL in 2017 verwierf. Jarenlang ging men ervan uit dat de verslagen uit 1884 verloren waren gegaan bij het bombardement op het Haagse Bezuidenhout op 3 maart 1945, waarbij het archief van de Rechtbank werd vernietigd. Onlangs werden er originele afschriften aangetroffen in het Nederlands Forensisch Instituut en geschonken aan de Universiteit Leiden.
Als aanvulling op de verslagen heeft historica en Goeie Mie-specialist Ingrid Moerman haar exemplaar van ‘De Leidsche Gifmengster’, een bekende prent uit 1885 door Roelof Raar, geschonken. De prent is zeer zeldzaam.

Herinnert u zich nog de moord op Indira Gandhi in 1984, of het staatsbezoek van het koninklijk paar aan Indonesië in 1971? Dit is slechts een greep uit de onderwerpen die door Hans Beynon zijn vastgelegd. Zijn archief met circa 7.000 foto's is in 2017 door zijn familie aan de UBL geschonken. De fotocollectie van Hans Beynon vormt een prachtige aanvulling op de reeds bestaande Aziatische fotocollecties van de UBL en de Asian Library. Het zwaartepunt binnen de huidige collecties ligt op de periode tot 1950. Dankzij de schenking van de collectie Beynon is er nu meer Aziatisch beeldmateriaal uit de periode tussen 1955 en 1990 voor onderzoek en onderwijs beschikbaar, dat tevens van grote sociaal-historische betekenis is. Eveneens in 2017 heeft de Eerste Secretaris van de Russische ambassade in Nederland, de heer Yury Uraksin, de Geïllustreerde Kronieken van Ivan de Verschrikkelijke, beter bekend als het 'Tsaarboek', aan de Universiteit Leiden geschonken.

MUZIEK IN DE UBL!

In mei 2016 overleed de Haagse etnomusicoloog Wouter Swets kort na zijn 86e verjaardag. Swets verzamelde, bestudeerde én speelde de muzikale traditie van de Balkan en Turkije tot aan Centraal-Azië. Swets' goede vriend Roland van Abel schonk zijn omvangrijke collectie aan de UBL om verdere kennisoverdracht mogelijk te maken: tien meter boeken, 500 grammofoonplaten, 1200 cd's, cassettes, geluidsbanden, uitgeschreven muziekstukken en andere archivalia en zelfs oosterse muziekinstrumenten. Om de ontsluiting van deze collectie te ondersteunen is er een bedrag van 10.000 euro geschonken. Om het onderzoek met behulp van deze collectie te stimuleren is bovendien een bedrag van 10.000 euro over een periode van 3 tot 4 jaar beschikbaar gesteld voor een Wouter Swets Fellowship.

De UBL is alle schenkers en fondsengevers enorm dankbaar voor hun ondersteuning van onze collecties.

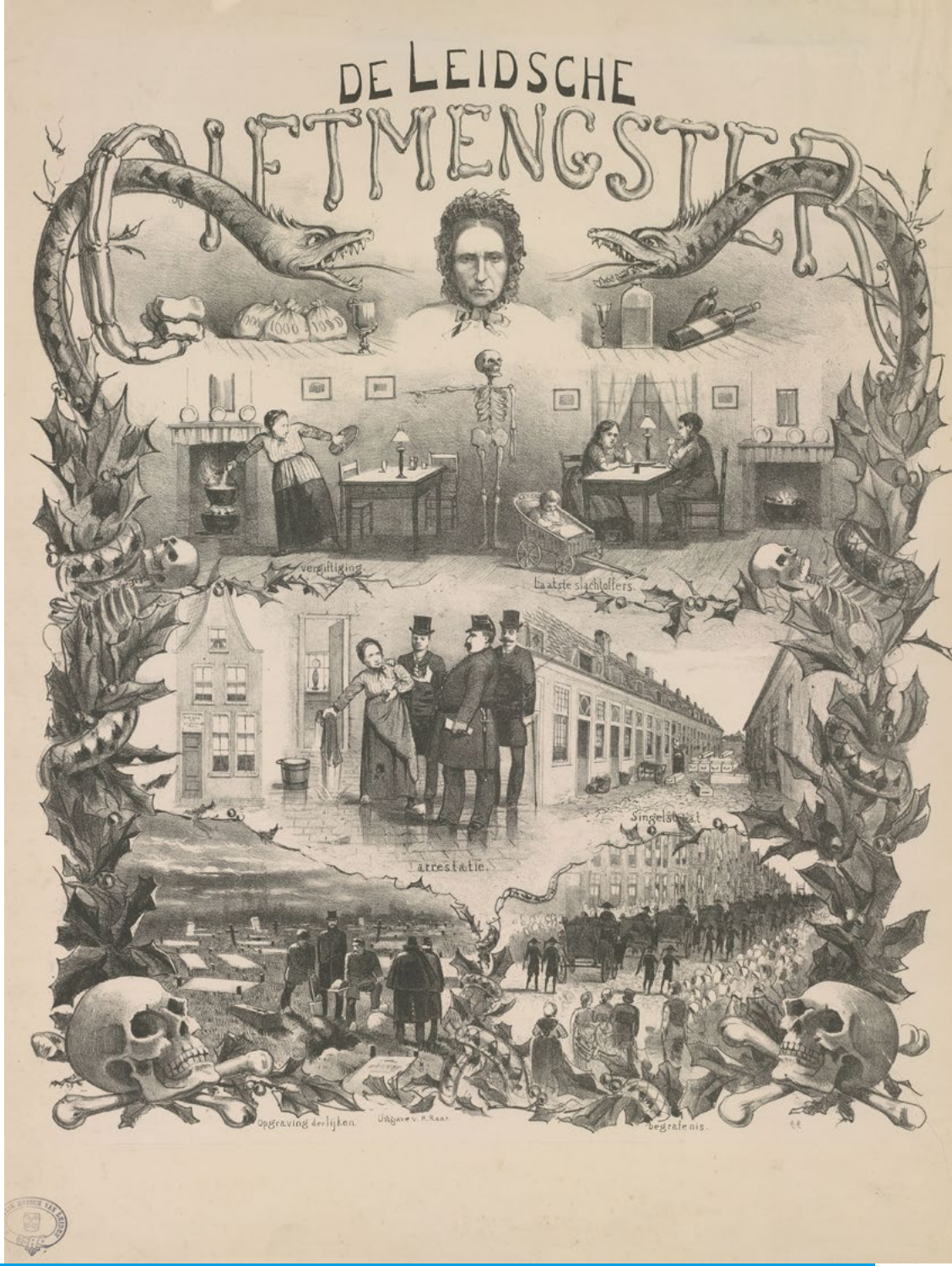

Financiële gegevens 2016 en 2017

Exploitatieoverzicht 2016

Universitaire Bibliotheken Leiden	Begroting 2016 k€	Realisatie 2016 k€
Universitaire bijdrage	12.256	12.676
Bijdrage geoormerkte projecten CvB (KvT/ VNF)	130	283
Baten werk i.o.v. derden	82	50
Overige baten	3.403	3.967
TOTALE BATEN	**15.871**	**16.976**
LASTEN		
Salarislasten inclusief sociale lasten	7.505	7.415
Inhuur personeel	120	909
Mutatie schuld vakantiedagen	0	86
Overige personeelslasten	182	110
Dotaties personele voorzieningen	0	107
Personeelslasten	***7.807***	***8.627***
Huisvestingslasten	450	544
Afschrijvingslasten	199	181
Algemene lasten	7.393	7.966
Inkomensoverdrachten	22	22
Materiële lasten	*8.064*	*8.713*
TOTALE LASTEN	**15.871**	**17.340**
Exploitatieresultaat gewone bedrijfsvoering	**0**	**-364**

Exploitatieoverzicht 2017

Universitaire Bibliotheken Leiden	Begroting 2017 k€	Realisatie 2017 k€
Universitaire bijdrage	12.249	12.518
Bijdrage geoormerkte projecten CvB (KvT/ VNF)	283	394
Baten werk i.o.v. derden	47	17
Overige baten	3.771	4.099
TOTALE BATEN	**16.350**	**17.028**
LASTEN		
Salarislasten inclusief sociale lasten	7.460	7.629
Inhuur personeel	354	751
Mutatie schuld vakantiedagen	0	24
Overige personeelslasten	154	170
Dotaties personele voorzieningen	0	-2
Personeelslasten	***7.968***	***8.572***
Huisvestingslasten	308	418
Afschrijvingslasten	206	205
Algemene lasten	7.868	8.227
Inkomensoverdrachten	0	
Materiële lasten	***8.382***	***8.850***
TOTALE LASTEN	**16.350**	**17.422**
Exploitatieresultaat gewone bedrijfsvoering	**0**	**-394**

Formatieoverzicht 2016

Universitaire Bibliotheken Leiden	*Begroting 2016 fte*	*Realisatie 2016 fte*
Eigen Personeel	123,5	120,2
Totaal Personeel	**123,5**	**120,2**

Formatieoverzicht 2017

Universitaire Bibliotheken Leiden	*Begroting 2017 fte*	*Realisatie 2017 fte*
Eigen Personeel	122,9	120,9
Totaal Personeel	**122,9**	**120,9**

Nog even wat belangrijke cijfers op een rij....

2016		2017
7	Locaties	7
20	Virtual Research Environments voor onderzoek	25
20	Internationale gastonderzoekers, Brill/ Elsevier/ Vande Sande fellows	27
103	Uur per week open (locatie UB)	103
121	Fte medewerkers	122
314	Cursussen	350
1.246	Abonnees ontvingen Snapshots / Leiden special Collections Blog	1.270
2.310	Volgers op Twitter	2.637
1.908	Studieplekken	2.090
7.334	Cursusdeelnemers	4.835
16.000+	Openingsuren (alle UBL locaties samen)	16.000+
23.030	Gedrukte boek aanwinsten	23.002
25.516	Totaal aantal items in Leids Repositorium	31.217
53.718	Betaalde elektronische tijdschriften	60.159
48.397	Vragen beantwoord via balies, telefoon en online	51.623
248.663	Uitleningen	202.488 (1)
366.552	Keer zijn (delen van) e-books gebruikt	466.097
436.025	Unieke websitebezoekers	312.346 (2)
596.027	E-books	618.633
2.018.538	Bezoeken UBL (alle locaties)	2.236.751
3.788.117	Downloads van bronnen in Leids Repositorium	4.023.427
3.921.587	Geraadpleegde artikelen in e-journals	4.179.955
4.170.006	Zoekacties in de Catalogus	4.360.890

1) Door de overgang van Aleph naar Alma in de zomer van 2016 worden uitleningen anders geteld, waardoor het aantal is gedaald.

2) Door de overgang eind 2016 van Tridion naar Hippo worden unieke websitebezoekers anders geteld. In Tridion waren de Nederlandse en Engelse websites van de bibliotheek aparte sites met ieder een aparte telling van unieke websitebezoekers. In Hippo zijn deze websites geïntegreerd waardoor een unieke bezoeker op de Nederlandse site niet langer als uniek wordt gezien op de Engelse site. Andere gegevens tonen aan dat in 2017 de website van de bibliotheek eigenlijk intensiever wordt gebruikt: meer paginaweergaven, meer pagina's per sessie, langere sessieduur en lagere 'bounce rate'.

Universiteit
Leiden
Universitaire Bibliotheken Leiden